

אתגרי לחימה באזורים מאוכלסים בצפיפות – המקרה של ישראל

ארנון סופר

מאז אמצע המאה ה-20 מתרחש שינוי דרמטי בתולדות המלחמות – שינוי פני השטח, כלומר, כיסוי מרחבים טבעיים בשטח בנוי, מחייב שינוי באופי המלחמה הן מצד המתגונן והן מצד התוקף.

מדי יום זורמים לערים ברחבי העולם כ-190 אלף בני אדם, או כ-70 מיליון מדי שנה. מחצית מן המין האנושי כבר מתגוררת בערים, ושיעורם בכלל האוכלוסייה הולך וגדל. תפיסות העבר של מומחים צבאיים שלא להיכנס לעיר אם הדבר אינו הכרחי, אינן רלוונטיות עוד למציאות המשתנה.

כיום, מרחבים שהיו בעבר פתוחים, הפכו לעירוניים ואינם מותירים לתוקף ברה אלא לנהל מלחמות אורבניות. יתרה מזו, ההכרעה כבר אינה בשדות הקרב הפתוחים אלא במשרדיהם של מקבלי ההחלטות, שמספרם קטן יחסית, והם מסתתרים בדרך-כלל במרכזי הערים (בסמוך לאולפני הטלוויזיה ולמרכזי תקשורת אחרים המוגנים על-ידי מסות של בני ערובה).

עד לתקופה האחרונה רק התפתחויות כלי הנשק או יכולת התנועה של הכוחות חייבו שינויים בתורות המלחמה. כיום המצב שונה. המודל של מלחמת-העולם השנייה, שבה היה צריך לעבור את כל מרחבי אירופה כדי להגיע לבונקר של היטלר, אינו רלוונטי עוד. קרבות ברחובות ברלין והלחימה מבית לבית כבר מאחורינו, אם כי גם קרבות כאלה נערכו בשנים האחרונות (בעזה, בשכם, בבירות, בגרוזני, בפלוג'ה ובבגדאד).

העיר המודרנית גדולה ומרכזית היום יותר מאי-פעם; המדובר באוכלוסייה, בשטח ובמגוון הפעילויות הפוליטיות, הכלכליות, התקשורתיות והחברתיות המתנהלות בה. גודלן של ערים מרכזיות נע בין 5 ל-30 מיליון בני אדם. אי-אפשר לכבוש ערים בסדרי גודל כאלה ולשלוט בהן אף כי דווקא בהן נמצאים מקבלי ההחלטות ובהן נמצאת רוב העוצמה הכלכלית\ הפוליטית והלאומית.

פרופ' ארנון סופר הוא ראש קתדרת חייקין לגיאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה

מה יקרה בעיר כזאת יממה לאחר כיבושה? הצבא יצטרך לטפל במאות נשים יולדות ובמיליוני רעבים ופצועים. בעיר יפעלו מאות ואף אלפי לוחמי גרילה הן מתחת לפני השטח (במנהרות של מערכות התחבורה והתשתיות), והן מעל פני השטח, בין היתר באלפי גורדי שחקים שגובהם עשרות ואף מאות מטרים. אם יתמוטט גורד שחקים, תיעצר כל התנועה באזור בשל הררי הריסות שיחסמו את הכבישים. על פני השטח ינועו לוחמי גרילה בין בתי המגורים לבין התעלות, החנויות, המפעלים, בתי החולים והגנים הציבוריים. כל הפעילויות האלה יתקיימו בצפיפות שלא הייתה קיימת בעבר.

הצפיפות בערים כאלה נעה מכ-5,000 נפשות לקמ"ר², ועד ל-100,000 נפשות לקמ"ר, כמו במקרה הקיצוני של הונג קונג.² בערים כאלה מסתובבים משועממים מאות ואלפי עורכי-דין ואנשי תקשורת, מנציחים את האירועים המתרחשים ומפרסמים את התמונות בכל העולם. הם מציעים את מרכולתם המשפטית והתקשורתית לכל אדם וגוף ציבורי עוין במטרה להטיל אשמה על כל חייל, קצין ומנהיג. ופעילותם נתמכת על-ידי "קרטל" בין-לאומי גדול של ארגונים להגנת הטרוריסטים, הפושעים והמהגרים הלא חוקיים. אלה הם "ארגוני זכויות", השונים באופן ברור מארגוני זכויות, העושים עבודת קודש ופועלים להגנת האדם הנכה, הנרדף, המעונה או המקופח, למשל, הצלב האדום.

הגודל הפיזי של הערים החדשות מגיע לממדים של מדינות. למשל, השטח של הערים לוס אנג'לס, בייג'ינג, מקסיקו סיטי וטוקיו קרוב לזה של ישראל וכפול משטחה של לבנון. כיצד כובשים עיר בממדים כאלה? כיצד מטילים עליה מצור או עוצר?

הגדרת שטחה הפיזי של עיר היא עניין כלל לא פשוט. לדוגמה, אזור מוכר: האם ראש העין, כוכב יאיר, נתניה ואשדוד הם חלק מתל-אביב? בסוגיה הזאת מתחבטים מיטב הגיאוגרפים והסטטיסטיקאים, שכן גודלה הפיזי של עיר מגדיר גם את גודל האוכלוסייה שלה, ואין זה עניין של מה בכך. הדבר חשוב לצורכי תכנון פיזי, תכנון חברתי, מיסוי, ולהבדיל, יש לכך חשיבות בעת מלחמה.

מהו מספרם של תושבי תל-אביב – 400 אלף, 1.3 מיליון, 2.5 מיליון ואולי 4 או 7 מיליון? כל התשובות נכונות. תל-אביב העיר המוניציפלית היא בת 400 אלף נפשות; גוש דן בן 1.4 מיליון נפשות; מטרופולין תל-אביב, הכוללת את ראשון לציון, נס ציונה, רחובות, רמלה, לוד, פתח-תקווה, כפר סבא, רעננה והרצליה, הנה בת 2.5 מיליון נפשות; ואם מוסיפים טבעת רביעית – נתניה, חדרה, יישובי מערב השומרון, אשדוד – מדובר ב-4 מיליון נפשות; ואם רואים בכל מישור החוף מראש הנקרה עד עזה מעין מגולפוליס מגיע מספר התושבים ל-7 מיליון.

מה הם האמצעים לכיבוש עיר בסדר גודל כזה? האם הכובש מבקש ללכוד את המנהיג השולט בה, או כמה מנהיגים המסתתרים בפינות שונות של העיר

ומתקשרים זה עם זה? האם הוא מבקש לתפוס את מרכזי התקשורת, שדות התעופה, מחנות הצבא, המרכזים של גופי ביטחון אחרים, תחנות הכוח, מתקני המים, הבורסה והבנקים המרכזיים, משרדי הממשלה, מרכזי הכלכלה? ייתכן שכל מה שכובש צריך לעשות הוא להרעיב – לסגור את מקורות המים או להרעיל עיר בת 20 מיליון בני אדם. הדבר קל מאוד לביצוע, והתוצאות יכולות להיות קשות מאלה של פצצה גרעינית. האם מטרת הכובש היא להשמיד את אוכלוסיית עיר האויב. נניח לרגע לשאלה המוסרית, האם מעשה כזה יתקבל על-ידי הקהילה הבין-לאומית?

נחזור לשאלה מהו האמצעי לכיבוש עיר בת מיליוני בני אדם. הרי די לפגוע במקבלי ההחלטות שחיסולם יוביל לשינוי במבנה השלטון, בתפיסת העולם שלו, ברצונותיו וביכולותיו. ייתכן שנוסף על פגיעה במנהיג אחד או בעשרה מנהיגים על הכובש לפגוע גם בתקשורת של האויב ובכמה מאות לוחמים, ובכך להביא קץ לסיוט.

כנראה שזו התשובה בימינו, וקיימים לשם כך הכלים לביצוע. עם זאת, לאחרונה התברר כי יש צורך בכיבוש כל העיר על כל המשמעויות הכרוכות בכך, כמו במקרה של גרזוני. התברר שלא הייתה בִּרְרָה אלא לכבוש חלקים גדולים מן הערים הנזכרות לעיל כדי להשיג ניצחון.

לוחמת ערים במזרח־התיכון

בציר מקביל לעיר היהודית המתהווה בכל מישור החוף הישראלי (כ־4–5 מיליון נפשות), מתפתחת עיר פלסטינית ענקית (כ־4.5 מיליוני נפשות), שתחילתה בגליל והיא נמשכת בשומרון, במרחב ירושלים, בהר חברון, בבאר שבע וסופה בעזה. פרבריה חודרים במזרח לבקעת הירדן, אך בעיקר במערב – לעיר היהודית שבחוף. כך מצמצמת העיר הזאת בהדרגה את המותניים הצרים ממילא של העיר היהודית. המציאות הזאת אינה פשוטה.

מהי מפת העיור במעגל השני סביב ישראל? בקהיר מתגוררים כיום כ־15 מיליון נפשות, ופרבריה מתקרבים לתעלת סואץ, ואף מזרחה משם – מעבר לתעלה לכיוון אל־עריש העיר עזה מונה מעל חצי מיליון תושבים, וברצועה התגוררו 1.6 מיליון בני אדם ב־2011, ומספרם צפוי להגיע ל־2.5 מיליון ב־2025. דמשק היא עיר בת כ־5–6 מיליון נפש, ופרבריה מגיעים כיום עד קוניטרה ושיח' מסכין, ואפשר לראות זאת בתצפית מהר בנטל. עמאן רבתי בת 4–5 מיליון נפש, אוכלוסיית שכם רבתי מתקרבת לחצי מיליון נפש, והר חברון מאוכלס בסדר גודל דומה לזה של שכם.

מה יהיה על ישראל לעשות אם היא תהיה מחויבת לשתק ירי שמקורו בערים האלה. האם להכניע את אחד המרחבים הנזכרים, או רק לאיים עליהן? האם ישראל תצא לכבוש ערים בנות מיליוני בני אדם, ואולי היא תטיל מצור על עיר

שאוכלוסייתה מונה 2–3 ואף 6–15 מיליון בני אדם? אולי תכבוש רק את המרכזים האסטרטגיים של ערים כמו דמשק, בירות או עזה (מרכזים פוליטיים, כלכליים, תקשורתיים וצבאיים)?

ייתכן שהפתרון האופטימלי מבחינתה של ישראל הוא החיסול הממוקד. משמעות הדבר היא איתור הטרוריסט הבודד המסתתר בבית המוקף באלפי אזרחים לא מעורבים, המשמשים מגן אנושי, או איתורו במסתור מתחת לבית חולים וחסולו תוך פגיעה אפשרית ברופאים ובחולים שמסביבו.

החיסול הממוקד הוא בעיני האפשרות המוסרית ביותר, שכן בו ייפגעו מאות אזרחים לא מעורבים, ולא מאות אלפים בעיר המותקפת. כך ייחסכו גם הרס, סבל והרג מיותר של המונים בגלל מלחמה מתמשכת. כמו כן מותר לנו לחשוב גם על תושבי ישראל הנמצאים בצד השני של המתרס – גם שם צריך לחסוך בשפיכות דמים, בהרס ובפחד. מותר לנו לחשוב גם על עצמנו ולא רק על "האחר".

יש לציין שצבא ארצות-הברית טיהר את העיר פלוג'ה שבצ'כיה, הרס כ-50 מסגדים וטבח ביותר מ-5,000 בני אדם (טרוריסטים ואזרחים לא מעורבים). מועצת הביטחון לא התכנסה לדון בדבר, ואף אחד לא האשים קצין אמריקני בפשעי מלחמה, ובצדק. צבא רוסיה ביצע פעמיים טבח נורא בתושבי גרוזני שבצ'צ'ניה וגרם להרס רב בעיר. חאפז אסד ובנו בשאר אסד עשו מעשים נוראים בסוריה, ומועצת הביטחון לא דנה בכך. גם כאשר מספר ההרוגים בסוריה הגיע בשבועיים האחרונים של שנת 2011 לשיא, מועצת הביטחון בישיבתה ב-20 בדצמבר 2011 לא עסקה בכך אלא בגינוי הבנייה בהתנחלויות ובפעולות תג מחיר. יוזמות ההחלטה הצינית הזאת – לפחות בעיתוי שלה – הן פורטוגל, בריטניה, גרמניה וצרפת.

ניתן להניח שתהייה תגובה חריפה על כל מה שעושה ישראל, בשונה מהמתרחש באזורי לחימה אחרים דוגמת: עיראק, סוריה, גרוזני אפגניסטאן ועוד. "קרטל חסידי אומות העולם", כלומר, מדינות כמו בריטניה, צרפת, רוסיה, סין, ומאחוריהם "קרטל ארגוני הזכויות", אינם דואגים למעשה לנרצחים, לסובלים, לנרדפים, לאומללים הסורים, העיראקים, המצרים או הטיבטים. מטרם היחידה של הציניקנים האלה היא לנהל מסע של דה-לגיטימציה של ישראל ולגנות אותה בעולם על כל מעשה שעשתה ותעשה במלחמתה נגד ארגוני הטרור הסובבים אותה.

המסקנה ברורה: בלוחמה האורבנית שנכפתה על ישראל עליה לחסל כל טרוריסט גם אם הוא מקיף עצמו בעשרות ובמאות בני ערובה. חיסולם של המפגעים האלה ושל המגן האנושי שמסביבם יחסוך סבל רב לאוכלוסייה בשני צדי המתרס. יש לעשות זאת תוך חשיפה חוזרת ונשנית של הציניות שמגלים מטיפי המוסר הצבועים.

על נציגי הקרטל בישראל

אין צורך להרחיק לכת בחיפוש אחר ציניות, בורות וצביעות ברחבי העולם. ראו מה קורה כאן בישראל. כמה משפטנים מרכזיים באקדמיה מטיפים ללא הרף לצה"ל כיצד עליו להילחם. טענתי היא, ומיד אוכיח זאת, שהאנשים האלה מנותקים מן המציאות הגיאוגרפית והתרבותית ומן ההווה המזרח־תיכונית. אחד מהם הוא פרופ' מרדכי קרמניצר הטוען במאמר שפרסם בכתב־העת **המשפט** (ינואר 2008): "על מנת להצליח במאבק בטרוריסטים חיוני לבודד אותם פיזית ומנטלית מן האוכלוסייה מקרבה הם באים"¹. כלומר, לדעתו אפשר לבודד מאזור לחימה 95% מהתושבים של העיר המותקפת ולהתמקד ב־5% מן השטח והאוכלוסייה משם פועל הטרור נגד ישראל. מהצעת המלומד הזה לא ברור כיצד ניתן לזהות, ולאחר מכן לבודד את הטרוריסט ממשפחתו, מבני הערובה המגנים עליו (לדוגמה, כמה עשרות ילדי גן). לא ברור לי מה ניתן לעשות על־פי משנתו כאשר קיים מידע שמתחת למבנה שבו חיים אזרחים פועלים מפקדה של אויב וצלפים, או משוגרים משם טילים. רק מי שמנותק מן המזרח־התיכון, מתרבותו, מדתו ומתפיסות העולם הקיימות בו, רק מי שאינו מכיר את היחס הקיים בו לנשים, לחיי אדם בכלל, לערכים דמוקרטיים, יכול לתת עצה כל־כך תלושה מן המציאות. מומחים כאלה לא רק נותנים עצות אלא מתייצבים על כל בימה של מכוני שלום, דמוקרטיה ועיתונות ומטיפים משם מוסר.

משפטן אחר הוא פרופ' מנחם מאוטנר. בספרו **משפט ותרבות בישראל בפתח המאה עשרים ואחת**,² הוא עוסק במדינה הליברלית־מערבית, וכותב: "[יש] לחזק את זיקתה של ישראל לליברליזם המערבי [וניתן לעשות זאת] על ידי הסדרת היחסים שבין המדינה לקבוצות התרבותיות המרכזיות החיות בה ברוח הרב־תרבותיות". כאן בישראל בונה לו מאוטנר חברה רב־תרבותית וליברלית – בין החזבאללה וסוריה מצפון, החמאס והאחים המוסלמים מדרום, ראא'ד צלאח והמוסלמים הקיצוניים בתוך ישראל ועוד שני מיליון פלסטינים התומכים בחמאס ביהודה ושומרון. אם הדבר אינו קשה דיו, מעניין כיצד הוא יבנה חברה רב־תרבותית עם החרדים או החרד"לים. כדי לחיות בחברה רב־תרבותית מוכן מאוטנר, אמנם באי רצון, לקבל לצד ברית המילה את מילת הנשים! עם תפיסות העולם האלה, התלושות לחלוטין מן המרחב שבו אנו חיים, מנסים המשפטנים האלה ללמד את צה"ל כיצד עליו ללחום, וגם... לנצח.

גם המשפטנית פרופ' דפנה גולן מן האוניברסיטה העברית מציעה: "למה לא לדבר עם שכנינו על פיוס? למה לא נשמע על החלום שלהם לשוב לבתיהם ביפו, ברמלה ובלוד?"³ זו גם ההצעה של הסוציולוג פרופ' יהודה שנהב והגיאוגרף פרופ' אורן יפתחאל. כל אלה מבקשים מלוחמי צה"ל שלא לפגוע באזרחים לא מעורבים המגנים על רוצחים אכזריים או מסייעים להם. ויש המציעים שלא לעשות קיצורי

דרך, למשל, גישתו של פרופ' דוד אנוך מהאוניברסיטה העברית המדבר על "מוכנות לספוג אבדות כהכרח מוסרי".

אסור שהמתגייסים ליחידות הקרביות בצה"ל יוקרבו על מזבח המוסר המערבי המעורפל והציני אלא רק למען הגנה על קיומה של מדינת ישראל היהודית-ציונית והדמוקרטית. אין להציע לאף אחד להקריב את בנו על מזבח המוסר הציני.

סיכום

מאמר זה אינו עוסק בסוגיה תיאורטית הרחוקה מן המציאות. ייתכן שכבר בזמן הקרוב יהיה על צה"ל לעצור התקפה כבדה על תל-אביב של טילים שישוגרו מעשרות סוללות הממוקמות בלב בירות, בלבם של כפרים לבנוניים רבים, בעזה ואולי בדמשק, כאשר מסביב לכל סוללת טילים כזאת נמצאים מאות בני ערובה. הדילמה שתעמוד בפני קציני צה"ל תהיה האם לפגוע בבני הערובה יחד עם הפגיעה בסוללה או להמשיך לספוג טילים, הרס ואבדות של יהודים במסגרת התפיסה שעלינו לספוג אבדות כהכרח מוסרי. גם עליכם, הקוראים, להחליט. אני כבר החלטתי.

דילמה נוספת צפויה להתעורר כבר בקרוב. מעל מפקדת חזבאללה בבירות ומעל מפקדת חמאס בעזה ניצבים בתי חולים שבהם מאושפזים חולים רבים. מן המפקדות האלה הם מנהלים מלחמה אכזרית נגד ישראל. האם להרוס את בית החולים והמפקדה ולקצר את זמן המלחמה, או לדבר על רב-תרבותיות, מוסר, "בידוד הטרוריסט" ועל מונחים ריקים נוספים, ובזמן להקריב כמה מאות לוחמים ואזרחים יהודים בעורף הישראלי. נדמה שברור מה נכון לעשות.

ייתכן שמשקיולים מדיניים או צבאיים יתברר כי יש לכבוש את רצועת עזה כולה, או את דרום לבנון, ואולי את דרום סוריה, כאמצעי יחיד להפסקת ירי הטיילים על ישראל. על צה"ל יהיה לעשות זאת במהירות ובעוצמה אדירה כדי לקצר את ימי הלחימה ולהפחית את הסבל הכרוך בכך לשני הצדדים. כל התחשבות בעצות של ה"קרטל" – בישראל ובחו"ל – תאריך את המלחמה והסבל, ויש להתעלם מן העצות שכן הן לא אחראיות ולא מוסריות. את טענתי חיזקו יובל בזק במאמרו "המענה לצורך בלגיטימציה בינלאומית – שיפור כוח המחץ של צה"ל",⁴ וכן גבי סיבוני במאמר "לחימה בקרב אזרחים".⁵

אסיים את הדיון בנושא הזה בדברים שכתבתי במאמר "מה בין אנשי משפט, דמוגרפיה וקיומה של ישראל":

אני מציע לשנות את השיח הציבורי שיזמו אנשי משפט שונים בישראל, אשר קבעו כי כל סיכול הוא פשע מלחמה וכללו בכך גם הריסות בתים ואת בניית גדר החיים שלנו, גדר ההפרדה, ולומר להם את ההפך – משפטן המונע חיסולו של מחבל, או מונע קיצור ימי המלחמה, אינו

יכול לרחוץ בניקיון כפיו, יש לו יד בפיגוע ומעשיו עלולים להיחשב לפשעי מלחמה.⁶

במלחמה העירונית החדשה שאיתה אנו מתמודדים אסור לנו להפסיד. אסור להסכים לספוג אבדות כבדות. יש לנצח בה ולעשות הכול כדי לקצר את משכה. רק המטרות האלה חייבות לעמוד לנגד עיני המפקדים והלוחמים. אסור להתבלבל בעניין הזה אף כי בשנים האחרונות יש כאלה המבקשים לבלבל אותנו.

הערות

- 1 מרדכי קרמיצר, "טרור ודמוקרטיה והמקרה הישראלי", **המשפט**, 2008 עמ' 2-12.
- 2 מנחם מאוטנר, **משפט ותרבות בישראל בפתח המאה עשרים ואחת**, עם עובד, המכללה האקדמית ספיר וההוצאה לאור של אוניברסיטת תל-אביב על-שם רובין, 2008.
- 3 דפנה גולן, **הארץ**, 6 במאי 2008.
- 4 יובל בזק, "המענה לצורך בלגיטימציה בינלאומית – שיפור כוח המחץ של צה"ל", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 3, גיליון 2 (נובמבר 2011).
- 5 גבי סיבוני, "לחימה בקרב אזרחים", **ישראל היום**, 6 בדצמבר 2011.
- 6 ארנון סופר, "מה בין אנשי משפט, דמוגרפיה וקיומה של ישראל", **ביטחון לאומי** מס' 7 (2009).